

Luka d'Andrea

SRŽ ZLA

Prevela s italijanskog
Gordana Breberina

■ Laguna ■

Naslov originala

Luca D'Andrea

LA SOSTANZA DEL MALE

Copyright © 2016 Luca D'Andrea.

First published in Italy by Giulio Einaudi Editore,
Torino, in 2016

This edition published in agreement with Piergiorgio
Nicolazzini Literary Agency (PNLA)

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Za Alesandru,
moj kompas na uzburkanim morima*

Sadržaj

<i>(We Are) The Road Crew</i>	11
Planinski junaci.	23
Glas Zveri	34
Pre dvesta osamdeset miliona godina	47
Obećanja i laži	60
Pokolj u Bleterbahu.	68
Zaltner	80
Dvadeset osmi april 1985.	91
Bar <i>Lili</i>	109
Torta sa ukusom B	119
U južnotirolskom stilu	130
Der Krampusmeister.	140
Osam slova i jedne sanke	153
Mnoge stvari se menjaju	164
Kralj vilenjaka.	183
Kuća Krinovih	195
Prvi februar	213

Đavolova krojačka radionica	236
<i>Jaekelopterus Rhenaniae</i>	254
Boja ludila	273
Jedno drvo je ubijeno	281
Neko umre, neko plače.	299
Dvoje zaverenika i jedno obećanje	316
Kutija u obliku srca.	333
Osa na tavanu	340
Istina o pokolju u Bleterbahu	351
Stvar iz nekog drugog sveta	373
Preci	389
U utrobi Zveri.	399
<i>Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?</i>	412
Slovo u podnožju duge.	437
<i>Izjave zahvalnosti</i>	441
<i>Napomena</i>	443
<i>O autoru</i>	445

Uvek je tako. U ledu se najpre čuje glas Zveri, a onda se umre.

Ledničke pukotine i provalije poput ove na čijem sam se dnu nalazio pune su alpinista i penjača koji su zbog tog glasa izgubili snagu, razum, a na kraju i život.

Deo mog uma, onaj životinjski deo koji poznaje užas zato što je milionima godina živeo u strahu, razumeo je šta Zver sikće.

Šest slova: „Odlazi“.

Nisam bio spreman za glas Zveri.

Trebalo mi je nešto poznato, ljudsko, nešto što bi me otrglo od surove samoće lednika. Podigoh pogled iznad ruba velike pukotine, u potrazi za obrisima crvenog helikoptera Dolomitske gorske službe ECI-35. Ali nebo je bilo prazno. Bleštavoplava munja iscepkanih ivica.

To me je dotuklo.

Krenuh da se klatim napred-nazad, dišući ubrzano, nisam više imao ni trunku energije. Kao Jona u kitovoj utrobi, i ja sam bio sam naspram Boga.

A Bog je grmeo: „Odlazi“.

U četrnaest sati i devetnaest minuta tog prokletog 15. septembra, iz leda se začuo glas koji nije bio glas Zveri.

To je bio Mani; crvena uniforma odudarala je od sve te beline. Neprestano je ponavljao moje ime dok ga je mali čekrk polako spuštao ka meni.

Pet metara.

Dva metra.

Njegove ruke i oči tražile su povrede koje bi objasnile moje ponašanje. Njegova pitanja su tražila odgovore na stotinu *šta* i hiljadu *zašto*, ali ja nisam mogao da ih dam. Glas Zveri bio je previše snažan. Proždirao me je.

„Zar je ne čuješ?“, promrmljah. „Zver...“

Zveri, tom prastarom ledu, hteo sam da mu objasnim, nepodnošljiva je pomisao da jedno toplo srce bude sahranjeno u njenoj utrobi. Moje toplo srce. I njegovo.

I evo, četrnaest sati i dvadeset dva minuta.

Iznenadenje na Manijevom licu pretvara se u čisti užas. Sajla, koja ga podiže kao neku lutku. Mani, koji se strmoglavljuje. Brujanje helikoptera koje postaje prigušeni vrisak.

Konačno.

Božji urlik. Lavina briše nebo.

Odlazi!

Tada sam video. Kad sam ostao sam, van vremena i prostora, video sam.

Mrak.

Potpuni mrak. Ali nisam umro. O ne. Zver se poigrala sa mnom. Pustila me je da živim. Zver je sada šaputala: „Ostaćeš zauvek sa mnom, zauvek...“

Nije lagala.

Deo mene je i dalje tamo.

Ali, kako bi rekla moja ćerka Klara, smeškajući se, to nije bilo slovo *Z* na kraju duge. To nije bio kraj moje priče. Naprotiv.

To je bio tek početak.

Četiri slova: „Zver“.

Isto kao: „Užas“.

(We Are) The Road Crew

1.

U životu, kao i u umetnosti, važno je samo jedno: činjenice. Da biste saznali činjenice o tome šta se desilo sa Evi, Kurtom i Markusom 28. aprila 1985. noću, od ključnog je značaja da znate sve o meni. Zato što se ne radi samo o 1985. i pokolju u Bleterbahu. Ne radi se samo o Evi, Kurtu i Markusu nego i o Selindžeru, Anelize i Klari.

Sve je povezano.

2.

Sve do četrnaest sati i dvadeset dva minuta 15. septembra 2013, to jest sve do trenutka kada me Zver umalo nije ubila, važio sam za polovinu zvezde u usponu u oblasti dokumentarnih filmova, u kojoj nema mnogo zvezda, već više maju-šnih meteora i razornih vetrova.

Majk Makmelan, druga polovina pomenute zvezde, rado je govorio kako smo mi zvezde padalice na putu da se suda-re sa planetom Totalna propast, ali smo imali povlasticu da

nestanemo u velikom plamenu rezervisanom za heroje. Posle trećeg piva, složio bih se s njim. Ako ništa drugo, to je bio odličan razlog da nazdravimo.

Majk mi nije bio samo ortak. On je bio i najbolji prijatelj koga čovek može da ima. Bio je neprijatan, uobražen i egocentričan, nepodnošljivo opsesivan i nesposoban da se usredsredi samo na jednu temu. Bio je, međutim, i jedini pravi umetnik koga sam ikada upoznao.

Još dok smo bili ne baš uspešni i ne naročito talentovani studenti na Njujorškoj filmskoj akademiji (on na Fakultetu za režiju, moja malenkost na Fakultetu za dramaturgiju), Majk je shvatio da će nam, ukoliko budemo sledili svoje hollywoodske ambicije, zadnjice biti modre od šutiranja i da ćemo postati ogorčeni i logoreični kao profesor Kalhun – „Zovite me Džeri“ – bivši hipik koji je najviše uživao u kritikovanju naših prvih, stidljivih radova.

To je stvarno bio čudesan trenutak. Prosvetljenje koje će promeniti tok naših života. Možda nije bilo tako uzvišeno kao u nekom filmu Sema Pekinpoa („Idemo da umremo“, kaže Vilijem Holden u *Divljoj hordi*, a Ernest Borgnajn mu odgovori: „Zašto da ne?“) budući da smo mi, kad se to desilo, grickali pomfrit u *Mekdonaldu*, moral nam je bio u bunaru i izgledali smo kao stoka koju teraju niz čuveni bulevar u carstvu hamburgera, ali je taj trenutak ipak bio neponovljiv. Verujte mi.

„Ma nek se nosi Holivud, Selindžere“, rekao je Majk. „Ljudi su gladni stvarnosti, a ne kompjuterske grafike. Jedini način da surfujemo po ovom usranom *Zeitgeistu* jeste da zaboravimo na fikciju i posvetimo se dobroj, staroj stvarnosti. To mora da uspe.“

Izvih obrvu: „*Zeitgeist*?“

„Pa ti si Švaba, druže.“

Majka mi je bila poreklom Nemica, ali ne sekirajte se, Majkove reči me nisu nimalo povredile. Ja sam, uostalom, odrastao u Bruklinu, a on na usranom Srednjem zapadu.

Geneološke napomene na stranu, Majk je tog kišnog novembarskog dana pre mnogo godina hteo da kaže kako treba da bacim svoje (loše) scenarije i posvetim se, zajedno s njim, snimanju dokumentarnih filmova. Da pretvaram razvučene trenutke u priču koja glatko teče od A do Z, u skladu sa učenjem pokojnog Vladimira Jakovleviča Propa (koji nam prvi padne na pamet kad pomislimo na priču, kao što je Džim Morison prvi koji nam padne kad pomislimo na paranoju).

Bio sam potpuno smeten.

„Majk...“, zaustih. „Samo je jedna kategorija ljudi gora od onih koji hoće da uspeju u kinematografiji: to su autori dokumentaraca. Oni čuvaju primerke *Nešenel džiografika* iz XIX veka. Preci mnogih od njih nastradali su dok su tražili izvor Nila. Imaju tetovaže i nose kašmirski šal oko vrata. Ili su govnnari, ali liberalni govnnari, koji zato misle da su im svi gresi oprošteni. I kao poslednje, ali ne i najmanje važno: potiču iz bogatih porodica koje finansiraju njihove safarije širom sveta.“

„Selindžere, ponekad si stvarno, stvarno si...“, Majk odmahnu glavom. „Nećemo sad o tome, bolje me saslušaj. Treba nam tema. Snažna tema za dokumentarac koji će napuniti blagajnu. Nešto što je ljudima poznato, blisko, ali što ćemo nas dvojica prikazati na nov način, iz potpuno drugog ugla. Napregnij mozak, razmišljaj i...“

Verovali ili ne, tada smo otkrili da dva šmokljana udruženim snagama mogu da naprave čudo. Stvarno mi je sinula ideja.

Ne znam kako i ne znam zašto, ali dok me je Majk netremice posmatrao namršten kao serijski ubica, dok mi se u

glavi motalo milion razloga zbog kojih treba da odbijem taj predlog, snažno *klik* odjeknulo mi je u mozgu. Ideja je bila apsurdna. Suluda. Zanimljiva. Bila je toliko šašava da je mogla da uspe.

Šta je uzbudljivije, moćnije i erotičnije od rokenrola?

Rokenrol je bio religija za milione ljudi. Nalet energije koja je spajala generacije. Nema nikoga na ovoj planeti ko nije čuo za Elvisa, Hendriksa, *Rolingstone*, *Nirvanu*, *Metalku* i sav taj sjaj koji prati jedinu pravu revoluciju u XX veku.

Lako, zar ne?

Ne.

Zato što je rok podrazumevao i visoke i debele bodi-bildere u tamnoj odeći, koji izgledaju kao dvokrilni ormani i imaju pogled pitbula, a plaćeni su da odbiju male preprede njake poput nas. Oni bi to, doduše, radili i besplatno.

Ali prvi put kad smo pokušali da sprovedemo ideju u delo (Brus Springstin koji se na nastupu u jednom klubu u Vilidžu zagrevao za turneju), izvukao sam se sa nekoliko udaraca i dve-tri modrice. Majk je prošao gore od mene. Polovina lica izgledala mu je kao škotska zastava. Jagoda na torti: umalo nismo zaradili prijavu. Posle Springstina, usledio je koncert grupe *Vajt strajps*, pa Majkla Stajpa iz *Red hot čili pepers*, Nila Janga i benda *Blek ajd piz*, koji su u to vreme bili na vrhuncu popularnosti.

Sakupili smo priličan broj masnica i vrlo malo materijala. Iskušanje da odustanemo bilo je snažno.

Tada nas je pogledao bog roka, video je naša jadna nastojanja da mu odamo priznanje i tim blagonaklonim pogledom pokazao nam je put uspeha.

3.

Sredinom aprila uspeo sam da nam obezbedim posao na postavljanju pozornice u Bateri parku. I to ne za bilo koju grupu već za najkontroverzniji, najdijaboličniji i najkritikovaniji bend svih vremena. Dame i gospodo: grupa *Kis*.

Radili smo kao vredni mravi, a onda smo se, dok su fizički radnici odlazili, sakrili u gomili otpadaka. Bili smo tihi kao snajperi. Kad su stigle prve tamne limuzine, Majk je pritisnuo dugme za snimanje. Bili smo na sedmom nebu. To je bila velika prilika. Sve se, naravno, odigralo vrlo brzo.

Džin Simons je izašao iz limuzine duge kao transatlantski brod, protegnuo se i naredio slugama da puste sa povoca njegovog obožavanog četvoroonošca. Čim se oslobodila, grozna snežnobela pudlica nalik na Lucifera krenula je da laje u našem pravcu, kao jedan od onih pasa tragača iz pakla o kojima peva Robert Džonson (*And the day keeps on reminding me, there's a hellhound on my trail. / Hellhound on my trail, hellhound on my trail*). Pas se u dva skoka našao na meni. Skot je ciljao vratnu žilu. Krznena loptica je htela da me ubije.

Vrisnuo sam.

I nekih dvanaest hiljada siledžija, koji se ne bi obrukali kada bi stajali u Holu slavnih koljača, zgrabiše nas, išutiraše, izudaraše i odvukoše do izlaza, sa namerom – kako su nam rekli režeći – da nas bace u okean kao hranu ribama. Nisu to uradili. Ostavili su nas premlaćene, tužne i umorne na klupici okruženoj papirnim otpacima da razmislimo kako smo se našli u položaju kojota u crtanom filmu o ptici trkačici. Odatle smo, odbijajući da prihvatimo poraz, slušali kraj koncerta. Kad je završeno pevanje na bis, ispratili smo pogledom svetinu koja se razilazila i upravo u trenutku kad smo se spremali da se vratimo u svoju mišju rupu, grmalji sa

robijaškim facama i bradama kakve nose anđeli pakla kre-
nuše da utovaruju sanduke i pojačala u kamione peterbilt.
Baš u tom trenutku bog roka je promolio glavu iz Valhale*
i pokazao mi put.

„Majk“, prošaputah, „sve smo pogrešno uradili. Ako hoće-
mo da napravimo dokumentarac o roku, o pravom roku,
treba da snimamo sa druge strane pozornice. Sa druge strane,
druže. Ovi tipovi su pravi rok“, a onda dodadoh nacerivši se:
„I oni nisu obuhvaćeni zakonom o zaštiti autorskih prava.“

Ovi tipovi.

Roadies. Oni koji obavljaju prljav posao. Oni koji utova-
ruju stvari u kamione sa prikolicama, voze ih sa jednog na
drugi kraj zemlje, istovaruju, prave pozornicu, pripremaju
opremu, čekaju kraj nastupa skrštenih ruku, a onda kreću iz
početka, kao što kaže pesma: „I milje pređem pre no usnim.“

O da.

Dozvolite mi da kažem da je Majk bio *neverovatan*. Slat-
korečivošću i obećanjima zarade i besplatne reklame ubedio
je menadžera turneje, koji se silno dosađivao, da nam dozvoli
da snimamo. Nimalo naviknuti na svu tu pažnju, *roadies* su
nas primili u svoje zaštitničko okrilje. I ne samo to: brado-
nje su ubedile menadžera i advokate da budemo s njima (sa
njima, a ne sa grupom – upravo je to bilo presudno za nji-
hov pristanak) tokom čitave turneje.

Tako je nastao dokumentarac *Rođeni da se znoje: Road
Crew, malo poznata strana rokenrola*.

Ubili smo se od posla, verujte mi. Šest nedelja ludila, gla-
vobolja, omamljenosti od umora i znoja. Za to vreme, uni-
štili smo dve televizijske kamere, zaradili nekoliko trovanja

* U staroj skandinavskoj mitologiji dvorana u kojoj vrhovni bog
Odin prima duše poginulih ratnika. (Prim. prev.)

hranom, jedno iščašenje gležnja (popeo sam se na krov jedne kamp prikolice za koju se ispostavilo da se mrviti kao keks – bio sam trezan, kunem se) i naučili dvanaest različitih načina na koje može da se izgovori *fuck you*.

Montaža je trajala celo leto na temperaturi od četrdeset stepeni, bez klima-uređaja, sve vreme smo sedeli ispred monitora koji se topio i, početkom septembra 2003. (ako je neka godina bila čudesna, onda je to ta), ne samo da smo završili dokumentarac nego smo bili i zadovoljni njime. Pokazali smo ga producentu koji se prezivao Smit i koji je preko volje potrošio na nas pet minuta. Bila su nam dovoljna tri, verovali ili ne?

„*Factual*“*, zaključio je gospodin Smit, vrhovni imperator Mreže. „Dvanaest epizoda. Po dvadeset pet minuta. Hoću da bude gotov početkom novembra. Možete li to da izvedete?“

Osmesi i rukovanja. Konačno smo se vratili kući smrdljivim autobusom. Zapanjeni i pomalo smeteni, proverili smo na Vikipediji šta uopšte znači *factual*. Odgovor je glasio: to je nešto između televizijske serije i dokumentarnog filma. Drugim rečima, imali smo manje od dva meseca da sve iznova montiramo od početka do kraja i napravimo svoj *factual*. Nemoguće?

Mora da se šalite.

Prvog decembra te godine krenulo je emitovanje dokumentarca *Road Crew*. Gledanost je bila vrlo velika.

Najednom su svi pričali o nama. Profesor Kalhun se slikao s nama dok nam je predavao neku grozotu koja je izgledala kao da je delo Dalijevih ruku, a zapravo je bila nagrada koja se dodeljuje zaslužnim studentima. Podvlačim: zaslužnim.

* Engl.: emisije u kojima se rekonstruišu stvarni događaji. (Prim. prev.)

Na blogovima se govorilo o filmu *Road Crew*, štampa je pisala o njemu. *Em-Ti-Vi* je napravio specijalnu emisiju koju je vodio Ozi Ozbourn – na Majkovo veliko nezadovoljstvo, nije pojeo čak ni slepog miša.

Nije, međutim, sve išlo kao po loju.

Medi Grejdi, iz *Njujorkera*, iseckala nas je na komadiće i to tupom sekirom. Mesecima sam proučavao taj članak od pet hiljada reči. Prema časopisu *Dži-Kju*, bili smo ženomrci. Prema *Lajfu*, mizantropi. Prema *Vogu*, oličavali smo rehabilitaciju generacije X. To nas je stvarno smrtno uvredilo.

Neki štreberi sa Mreže okomili su se na nas pozivajući se na istraživanje o našem radu koje bi, po opširnosti i cepidlačenju, potuklo *Enciklopediju britaniku* za nekoliko kopalja.

Na internetu, toj kolevcu virtualne demokratije (do moje-gal!), počele su da kruže i glasine koje su bile i smešne i zabrinjavajuće. Prema dobro obaveštenim izvorima, Majk i ja smo koristili heroin, *speed ball*,* kokain i amfetamine. *Roadies* su nam pokazali sva zla Sodome. Jedan od nas dvojice umro je za vreme snimanja („Majk, ovde kažu da si umro.“ „Ovde piše da je 'jedan od nas dvojice' umro, zašto baš ja?“ „Da li si se pogledao u ogledalu u poslednje vreme, druže?“). Ova mi je, međutim, bila omiljena: grupi devojka po imenu Pem (jeste li primetili da se grupi devojke uvek zovu Pem?) ostala je trudna i mi smo je naterali da abortira za vreme satanskog rituala u koji nas je uputio Džimi Pejdz.

U martu naredne godine, 2004, gospodin Smit nas je naterao da potpišemo ugovor za drugu sezonu serije *Roud Crew*. Ceo svet je bio naš. A onda, pred sam početak snimanja, desi-lo se nešto što je sve iznenadilo, mene prvog.

Zaljubio sam se.

* Engl.: mešavina kokaina i heroína. (Prim. prev.)

4.

Čudno je kad pomislim da je to bila zasluga Kalhuna, „Zovite me Džeri“. On je organizovao specijalnu projekciju prve epizode serije *Road Crew*, posle koje je usledila neizbežna rasprava sa njegovim studentima. „Rasprava“ je smrdela na klopku, ali Majk (koji se možda nadao da će se osvetiti našem starom profesoru i celom svetu) navaljivao je da pristanemo i ja sam ga sledio, kao i uvek kada bi Majk uvrteo nešto u glavu.

Stvorenje koje mi je osvojilo srce nalazilo se u trećem redu, poluskriveno iza nekog tipa od sto pedeset kila koji je imao pogled Marka Čepmena (ljubitelj blogova, odmah sam naslutio), u strašnoj Kalhunovoj auli broj trinaest, koju su neki studenti Njujorške filmske akademije zvali „*Fight Club*“.

Kada se završila projekcija, debeljko se prvi javio za reč. Ono što je rekao u tridesetpetominutnom govoru može se svesti na sledeće: „Najobičnije sranje!“ Onda je zadovoljno obrisao balu koja mu je curila iz usta, seo i prekrstio ruke prkosnog izraza lica nalik na picu koju je držao u rukama.

Spremao sam se da ga zaspem dugim (predugim) nizom ne baš politički korektnih zapažanja o debelim pametnjakovićima kad se desilo nešto neverovatno.

Plavuša je podigla ruku i Kalhun joj je dao reč, odahnuvši. Ona je ustala (stvarno je bila preslatka) i sa jakim nemačkim naglaskom rekla: „Htela sam da vas pitam koja je italijanska reč za *Neid*?“

Prsnuh u smeh i zahvalih u sebi svojoj dragoj *Mutti** zbog upornosti sa kojom me je učila da govorim njen maternji jezik. Najednom sam te sate provedene u udaranju jezika

* Nem.: mama. (Prim. prev.)

o zube, aspiriranju samoglasnika i kotrljanju glasa *r* kao da u ustima imam ventilator video u potpuno novom svetlu.

„*Mein liebes Fräulein*“, odgovorih joj, uživajući u zvuku koji je propratio rogačenje očiju te gomile napaljenih studenata (uključujući i debljka). „*Sie sollten nicht fragen, wie wir 'Neid' sagen, sondern wie wir 'Idiot' sagen.*“

Draga gospođice, ne treba da pitate kako mi kažemo „zavist“, nego kako kažemo „idiot“.

Zvala se Anelize.

Imala je devetnaest godina i došla je u Sjedinjene Američke Države nepunih mesec dana ranije, na praksu. Anelize nije bila ni Nemica, ni Austrijanka, a ni Švajcarkinja. Dolažila je iz male pokrajine u severnoj Italiji u kojoj najveći deo stanovništva govori nemački. Alto Adiđe ili Južni Tirol naziv je tog neobičnog mesta.

Noć pre polaska na turneju vodili smo ljubav dok je u pozadini Springstin pevao *Nebrasku* i to me je nateralo da bar malo zavolim Šefa. Naredno jutro je bilo teško. Mislio sam da je nikad više neću videti. Nije bilo tako. Moja slatka Anelize, rođena među Alpima udaljenim osam hiljada kilometara od Velike jabuke, pretvorila je praksu u dozvolu da studira u Americi. Znam da zvuči suludo, ali morate da mi verujete. Volela me je i ja sam voleo nju. Godine 2007, dok smo se Majk i ja spremali da snimimo treću (i poslednju, kako su nam obećali) sezonu serije *Road Crew*, ja sam u jednom malom njujorškom restoranu zaprosio Anelize. Prihvatila je sa tolikim zanosom da sam, ne baš muževno, briznuo u plač.

Šta sam više mogao da poželim?

Dve hiljade osmu.

Zato što se 2008, dok smo se Majk i ja odmarali posle prikazivanja treće sezone našeg *fuck-tuala*, jednog prijatnog majskog dana, na jednoj klinici u Nju Džerziju, zaronjenoj

u zelenilo, rodila Klara, moja ćerka. Dakle: mirisne gomi-
le pelena, mrlje od dečje hrane na zidovima i odeći i sati i
sati koje sam provodio posmatrajući Klaru kako upoznaje
svet oko sebe. I zar mogu da zaboravim posete mog drugara
Majka i njegove tadašnje devojke (smenjivale su se na dve
do četiri nedelje, najviše mesec i po dana, a dotična je bila
mis jula) tokom kojih je on na sve moguće načine pokuša-
vao da nauči *moju* ćerku da izgovori *njegovo* ime pre nego
što nauči reč „tata“?

U leto 2009. upoznao sam Anelizine roditelje: Vernera i
Herta Majer. Nismo znali da je „umor“ kojim je Herta obja-
šnjavala vrtoglavice i bledilo zapravo rak u odmaklom sta-
dijumu. Umrta je nekoliko meseci kasnije, krajem godine.
Anelize nije htela da idem s njom na sahranu.

Godine 2010. i 2011. bile su prelepe, ali i pune razočar-
anja. Prelepe: Klara se pentra na sve što stigne, Klara pita
„Šta je ovo?“ na tri različita jezika (treći, italijanski, Aneli-
ze je učila i mene; dobro mi je išao, bio sam vrlo motivisan
učenik, jer sam imao zanosnu nastavicu), Klara naprosto
raste. Pune razočaranja? Svakako. Nakon što smo gospodinu
Smitu izložili nekih deset hiljada projekata (koji su odbačeni
svi do jednog), krajem 2011. započeli smo snimanje četvrte
sezone serije *Road Crew*. Iako smo se zakleli da ona nikad
neće ugledati svetlo dana.

Sve je krenulo naopako, čarolija je nestala i mi smo to
dobro znali. Četvrta sezona serije *Road Crew* bila je duga i
tužna žalopojka o kraju jedne epohe. Ali publika, kao što je
dobro poznato generacijama i generacijama kopirajtera, voli
da bude tužna. Gledanost je bila veća od one koju su zabele-
žile prve tri serije. Veličao nas je čak i *Njujorker*, koji je pisao
o „raspršivanju sna koji se sanja otvorenih očiju“.

Zato smo Majk i ja bili iscrpljeni, apatični. Potišteni. Seriju koju smo smatrali najgorom u svojoj karijeri slavili su čak i oni koji su se do tada odnosili prema nama kao prema gubavcima. Zato sam u decembru 2012. prihvatio Anelizin predlog da provedemo nekoliko meseci u njenom rodnom selu, tačkici koja je na mapi bila označena kao Zibenhoh, u Južnom Tirolu, u Italiji. Daleko od svega i od svih.

Dobra ideja.

Planinski junaci

1.

To seoce natakareno na hiljadu i sto metara nadmorske visine bilo je mnogo lepše nego na fotografijama Zibenhoha koje mi je Anelize pokazala. Istina je da su to bili isti prozori sa muškatlama i iste uličice, uske zato da se toplota ne bi rasipala. A planine pod snegom i šuma oko sela? Kao sa razglednice. Ali uživo je bilo... drugačije.

Prelepo mesto.

Dopadala mi se crkvice okružena grobljem koje nije navodilo na razmišljanje o smrti, nego o večnom počinku. Dopadali su mi se strmi krovovi, negovane leje sa cvećem, putevi bez rupa, dopadao mi se oštar i grub *dialokt* koji ponekad nisam razumeo, a koji je izobličavao reči jezika moje majke (i mog detinjstva).

Dopadali su mi se čak i velika samoposluga na raskršćenoj čistini, raskrsnice glavnih i sporednih puteva, ali i poluskrivene kozje staze između bukava, paprati i omorika.

Dopadao mi se izraz koji bi se pojavio na licu moje žene svaki put kada bi mi pokazala nešto novo. Sigurno se tako smešila dok je kao dete trčala po tim šumama, grudvala se,

hodala tim drumovima, pre nego što je odrasla i prešla na drugu obalu okeana kako bi završila u mom naručju.

I šta još?

Dopadale su mi se i pršuta, naročito ona zrela koju je moj tast donosio u kuću, ne otkrivajući nikad izvor te poslastice – to svakako nije bila „prodavnica za turiste“, kako ju je on zvao – i knedle pripremljene na četrdesetak različitih načina. Prežderavao sam se pita, štrudli i čega još sve ne. Sramno sam nabacio četiri kilograma i uopšte nisam imao grižu savesti zbog toga.

Kuća u kojoj smo stanovali bila je u vlasništvu Anelizinog oca Vernera. Nalazila se na zapadnoj granici Zibenhoha (pod uslovom da seoce sa sedamsto duša može da ima granice u pravom smislu te reči), na mestu gde je planina dodirivala nebo. Na spratu su bile dve spavaće sobe, mala radna soba i kupatilo. U prizemlju su se nalazili kuhinja, ostava i ono što je Anelize zvala salon, ali to nije odgovarajuća reč. Soba je bila ogromna, sa stolom na sredini i nameštajem od bukve i alpskog bora koji je Verner napravio svojim rukama. Svetlo je ulazilo kroz dva velika prozora koja su gledala na livadu i već prvog dana sam stavio naslonjač ispred prozora kako bi čitav taj prostor – planine i zelenilo (kad smo stigli, oni su bili pod gustim slojem snega) – mogao da upijam.

Dok sam sedeo u tom naslonjaču 25. februara, video sam kako neki helikopter brazda nebo iznad Zibenhoha. Bio je lepe, vatrenocrvene boje. Cele noći sam razmišljao o tome. Dvadeset šestog februara helikopter se preobrazio u ideju.

U fiks-ideju.

Dvadeset sedmog sam shvatio da moram da razgovaram s nekim o tome.

S nekim ko zna te stvari. S nekim ko će razumeti.

Dvadeset osmog sam to i uradio.

2.

Asketski uređena kuća u kojoj je živio Verner Majer bila je udaljena nekoliko kilometara vazdušnom linijom od nas i nalazila se na imanju koje su meštani zvali Velšboden.

Bio je strog čovek koji se retko smešio (jedino je Klari lako polazilo za rukom da mu izmami osmeh), sede kose proređene na slepoočnicama, prodornih plavkastosivih očiju, šiljatog nosa i dubokih bora nalik na ožiljke.

Premda na pragu osamdesete godine, bio je u izvanrednoj fizičkoj kondiciji. Zatekao sam ga kako cepa drva samo u košulji, iako je temperatura bila nekoliko stepeni ispod nule.

Čim je video da dolazim, odložio je sekiru na stalak i pozdravio me. Ugasio sam motor i izašao iz kola. Vazduh je bio oštar, čist. Udahnuh punim plućima.

„Još drva, Vernere?“

On mi pruži ruku. „Nikad ih nije dovoljno. A hladnoća nam pomaže da ostanemo mladi. Jesi li za kafu?“

Uđosmo.

Skinuo sam jaknu i šešir i smestio se pored kamina. Prijatan miris smole probijao se ispod mirisa dima.

Verner je pripremio kafu (na način na koji to rade Italijani, ali u gorštačkoj verziji: bila je to gusta tečnost crna kao ugalj od koje čovek nedeljama ostaje budan), a zatim je seo. Izvadio je pepeljaru iz komodice i namignuo mi.

Verner je pričao kako je prestao da puši na dan kad je Herta rodila Anelize. Međutim, posle ženine smrti, možda iz dosade, a možda i zbog čežnje (pretpostavljao sam da je to pravi razlog), vratio se staroj navici. Pušio je krišom, jer bi ga Anelize živog odrala kada bi ga videla s cigaretom u ruci. Premda sam imao grižu savesti zato što ga svojim prisustvom (i diskretnošću) podstičem na to, u trenutku dok

je moj tast palio šibicu noktom palca, njegova navika mi je sasvim odgovala. Ima li nečeg boljeg od ćaskanja dvojice muškaraca uz cigaretu?

Krenuo sam izokola. Pričali smo o običnim stvarima. Vreme, Klara, Anelize, Njujork. Pušili smo. Pili smo kafu i vodu iz Velšbodena da otklonimo gorak ukus.

Najzad sam mu rekao ono zbog čega sam došao.

„Video sam helikopter“, krenuh. „Crveni helikopter.“

Verner me odmeri pogledom. „I pitaš se kako bi izgledao na televiziji, je l' tako?“

Tako je.

Taj helikopter ne bi izgledao lepo na ekranu. Izgledao bi fenomenalno.

Verner otrese pepeo na pod. „Da li ti je nekada pala na pamet neka ideja koja ti je promenila život?“

Setih se Majka.

Setih se Anelize. I Klare.

„Da nije, ne bih sad bio ovde“, glasio je moj odgovor.

„Bio sam mlađi od tebe kad sam došao na jednu takvu ideju. Ona se nije rodila slučajno, bila je rezultat velike tuge. Nije nikad dobro kad su ideje plod velike tuge, Džeremaja. Ali to se dešava i tu se ništa ne može. One dođu i tačka. Ponekad odu, a ponekad se zakorene i učvrste. Kao biljke. I kao i biljke, rastu i šire se. Imaju sopstveni život.“ Verner zastade i zagleda se u žar cigarete, koju onda baci u kamin. „Koliko imaš vremena, Džeremaja?“

„Koliko god nam treba“, odgovorih.

„Nix. Pogrešno. Imaš onoliko vremena koliko su ti dale žena i ćerka. Muškarcu porodica mora da bude na prvom mestu. Uvek.“

„To je tačno...“, odvratih. Mislim da sam malo pocrvneo.

„Ali ako hoćeš da čuješ tu priču, neće nam trebati mnogo vremena. Vidiš li onu fotografiju?“

On pokaza na jednu uramljenu fotografiju snimljenu polaroidom, okačenu ispod raspeća. Verner joj priđe i dotaknu je vrhovima prstiju. Kao i mnogim gorštacima, i njemu su nedostajale neke falange; u njegovom slučaju to su bile prve falange malog i domalog prsta desne ruke.

Na crno-beloj fotografiji bila su petorica mladića. Onaj levo, sa buntovnim pramenom na čelu i rancem na leđima, bio je Verner.

„Snimili smo je 1950. Ne sećam se tačno meseca. Ali njih se sećam. I sećam se smeha. Sećanje na smeh najmanje bledi kako čovek stari. Zaboravlja rođendane, godišnjice. Zaboravlja lica. Srećom, zaboravlja i bol, patnje. Ali smeh iz mladosti, iz vremena kada još nisi muškarac, ali više nisi ni dete... to ostaje u tebi.“

Iako sam bio znatno mlađi, razumeo sam šta Verner pokušava da mi kaže. Nisam, međutim, verovao da mu je pamćenje oslabilo. Verner je bio od onih gorštaka koji kao da su od kaljenog čelika. Uprkos sedim vlasima i borama na licu, nikad za njega ne bih rekao da je star.

„Život je, ovde, u Zibenhohu, bio težak. Pre podne smo bili u školi, dole u dolini, po podne smo, dok ne padne mrak, rmbali u poljima, na pašnjacima, u šumi ili štali. Imao sam sreću, jer je moj otac, Anelizin deda, preživeo nesreću u rudniku, ali su mnogi moji prijatelji bili siročići, a tih godina je odrastanje bez oca u Južnom Tirolu bilo sve samo ne lako.“

„Mogu da zamislim.“

„Da, možda možeš da zamisliš“, odvrati Verner ne odvajajući pogled od fotografije, „ali sumnjam da možeš zaista da razumeš. Da li si ikada gladovao?“

Jednom me je opljačkao neki narkoman, koji mi je prislonio špric uz grlo, i mog dobrog prijatelja izboli su nožem dok se vraćao sa nekog koncerta u Medison skver gardenu, ali nikad nisam gladovao.

Nisam ništa odgovorio.

„Bili smo mladi, nesvesni i, samim tim, srećni, ako shvataš šta hoću da kažem. Najviše smo voleli da se penjemo na planinske vrhove.“ Lice mu nakratko poprimi izraz koji je bio polusetan-polupodsmešljiv. „Ovde kod nas alpinizam je tada bio za čudake i sanjare. Nije bio sport dostojan poštovanja, kao danas. Mi smo, znaš, u neku ruku bili pioniri. Alpinizam se s vremenom preobrazio u turizam, a turizam je danas glavni izvor prihoda u celom Južnom Tirolu.“

To je bilo tačno. Hoteli, restorani i žičare, koje su olakšavale penjanje na vrhove, bili su na svakom koraku. Turisti su zimi bili koncentrisani u skijaškim centrima, a leti su išli na izlete u šume. Nisam mogao da im zamerim zbog toga: nameravao sam da kupim čvrste cipele i, čim se vreme promeni, čim se led otopi – pod izgovorom da vodim Klaru na zdrav vazduh – proverim može li momak iz Bruklina da se nadmeće sa gorštacima iz tog kraja.

„Bez turizma“, nastavi Verner, „Južni Tirol bi bio siromašna pokrajina, u kojoj žive samo ostareli seljaci, a Zibenhoh sigurno ne bi više ni postojao.“

„To bi bilo tužno.“

„Mnogo, mnogo tužno. Ali to se nije desilo...“ On trepnu. „Dakle... ljudi, pre svega ljudi iz ovih krajeva, odlazili su tada u planinu samo zato da bi *radili*: vodili krave na ispašu, sekli drva za ogrev, obrađivali zemlju. Zato se išlo u planinu. Za nas je to, međutim, bila zabava. Bili smo, ipak, nesmotreni. Isuviše. Nadmetali smo se ko može da se popne uz najstrmiju

stenu, merili smo vreme koje nam je potrebno za to, prkosili nevremenu. A oprema?“

Verner se lupi po butini. „Užad od konoplje. Znaš li šta znači pad ako si obezbeđen užetom od konoplje?“

„Nemam predstavu.“

„Konoplja nije elastična. Ako si vezan modernim užadima, onim od najlona i ko zna čega još, kad padneš, to je maltene zabavno. Ona se izduže i apsorbuju tvoju težinu. Konoplja je nešto sasvim drugo. Izlažeš se opasnosti da doživotno ostaneš nepokretan. Ili još gore... A klinove, čekiće i sve ostalo ručno je pravio seoski kovač. Gvožđe je krhko, vrlo krhko, i bilo je skupo. Ali mi nismo imali bioskop, nismo imali automobile. Vaspitavali su nas da budemo štedljivi. I rado smo trošili novac na opremu za penjanje.“ Verner pročisti grlo: „Osećali smo da smo besmrtni.“

„Ali niste bili, je l' tako?“

„Niko nije. Nekoliko meseci nakon što je snimljena ova fotografija, desila se nesreća. Nas četvorica smo se popeli na Krodu dei toni. Na belunskom narečju to znači 'kruna gromova', zato što od tog prizora čoveka podiđe jeza kada pada kiša i sevaju munje. Prelepo mesto. Ali to ne znači da je smrt manje gorka. Smrt je smrt, sve ostalo je nevažno.“

Jasno sam mu to video na licu: razmišljao je o Herti; ona je umrla sa čudovištem u mozgu koje ju je izjedalo. Poštovao sam njegovo ćutanje, sačekao sam sve dok nije osetio da je spreman da nastavi.

„Trojica od njih nisu uspela. Spasao sam se samo zato što sam imao sreće. Jozef mi je umro na rukama dok sam vikao, zvao u pomoć. Ali čak i da nas je neko čuo, znaš li koliko ima kilometara između mesta gde je uže puklo i najbliže bolnice? Dvadeset. Nije mu bilo spasa. Sačekao sam da ga smrt uzme, izgovorio molitvu i vratio se nazad. I onda sam došao na tu

ideju. Bolje rečeno, ta ideja mi je sama došla; posle sahrane, nekolicina nas je otišla da nešto popije u znak sećanja na mrtve. Već si primetio da se ovde kod nas mnogo pije. A mi smo te večeri pili kao smukovi. Pevali smo, smejali se, plakali, psovali. Pred zoru sam im izložio svoju ideju. To niko nikad nije glasno rekao – neke stvari možete da čujete i rođenim ušima, ali od toga nema velike koristi – mi smo za druge ljude bili ludaci koji traže nevolju. Niko, dakle, nije mogao ili hteo da nam pomogne ukoliko bismo upali u nevolju.“

„Mogli ste da se uzdate samo u se i u svoje kljuse.“

„Tačno, Džeremaja. I tako smo osnovali Dolomitsku gorsku službu spasavanja. Nismo imali novca, nismo imali političku podršku i opremu smo plaćali iz sopstvenog džepa, ali je funkcionisalo.“ Verner mi je uputio osmeh kakav je jedino Klara uspevala da mu izmami. „Jedan od nas, Stefan, kupio je priručnik iz prve pomoći. Proučio ga je i naučio nas osnovnim tehnikama reanimacije. Disanje usta na usta, masaža srca. Naučili smo kako da stavimo udlagu kod preloma, kako da prepoznamo povredu mozga i slično. Ali to i dalje nije bilo dovoljno. Počeli su da stižu prvi izletnici, kako su se tada zvali, a sa njima i neiskusni i neopremljeni ljudi, intervencija je bilo sve više i više. Pešačili smo, prvi rasklimatani kamiončić s prikolicom kupili smo 1965, ali smo njime mogli samo donekle. Dalje smo morali kao i pre. Povređene smo nosili na leđima. Često smo i mrtve nosili na leđima.“

Pokušao sam da zamislim taj prizor. Podišli su me žmarci. I to ne samo od užasa, moram da priznam, nego i zato što je i meni sinula jedna ideja.

„Stigli bismo, zatekli leš i izgovorili molitvu, a onda bi najstariji u grupi dao ostalima bocu konjaka ili rakije, svako je imao pravo na gutljaj, a zatim bi najmlađem sledovalo

nošenje leša. Vratili bismo se u bazu. To je, inače, bio bar u Zibenhohu, jedino mesto gde je postojao telefon.“

„O bože“, prošaputah.

„Da skratim: pravi turizam je stigao u Zibenhoh početkom devedesetih, kad je Manfred Kagol došao na ideju da otvori turistički centar, ali su u drugim dolinama još osamdesetih godina imali pune ruke posla kako bi udovoljili zahtevima turista. Turisti donose novac. A sa novcem, to znaš i sam, stižu i političari, pa ako imaš malo mozga, političare možeš da vrtiš oko malog prsta.“

Ne bih voleo da budem u koži političara koji bi pokušao da nasamari Venera Majera.

„Tako su stigla i finansijska sredstva. Postigli smo dogovor sa civilnom zaštitom i Crvenim krstom. Krajem sedamdesetih tražili smo pomoć vojske, koja nam je slala svoje helikoptere. Rezultati su bili fantastični. Nesreću je ranije preživljavalo četrdeset dva odsto povređenih, a sa helikopterom je taj procenat porastao na šezdeset. Nije loše, zar ne?“

„Rekao bih da nije.“

„Ali mi smo hteli više. Kao prvo“, krenu Venera da nabraja, pokazavši mi palac, „hteli smo da nam helikopter bude sve vreme na raspolaganju, a ne da svaki put zavisimo od hirovitosti nekog pukovnika.“ Palcu se pridruži kažiprst. „Hteli smo da popravimo statistiku. Nismo *više* hteli mrtve. Dakle...“

„Hteli ste da imate lekara u helikopteru?“

„Tako je. Helikopter skraćuje vreme, lekar stabilizuje pacijenta. Godine 1983. uspeli smo da dobijemo prvi helikopter. Model aluet, koji se praktično sastojao od dve cevi i motora za kosilicu za travu. Prebacili smo bazu u Pontives, blizu Ortiseija, pošto smo tamo mogli da izgradimo hangar i helidrom. Lekar je došao tek kasnije, kada smo Herta i ja otišli iz Zibenhoha.“

„Zašto ste otišli?“

Verner iskrivi lice. „Selo je umiralo. Turizam nije bio dovoljno razvijen, turistički centar je još bio samo zamisao u Manfredovoj glavi... Vidiš da stalno pričamo o idejama? A ja sam imao devojčicu koju je trebalo nahraniti.“

„Mogao si da ostaneš i budeš spasilac.“

„Sećaš li se šta sam ti rekao pre nego što sam započeo priču?“

„Pa ne...“, promucah zbunjeno.

„Muškarac sme da ima samo jedan prioritet. Svoju porodicu. Kad se rodila Anelize, nisam bio star, ali nisam bio ni mladić. Herta je, to je tačno, bila dvadeset godina mlađa od mene i bila je navikla da me noću čeka dok se pentram na neki vrh kako bih pomogao nekom planinaru u nevolji, ali dolazak devojčice je sve promenio. Postao sam otac, shvataš?“

Da, shvatao sam šta to znači.

„Priatelj mi je pronašao posao u jednoj štampariji u Klesu, blizu Trenta, i mi smo se tamo preselili kad je Anelize imala nekoliko meseci. Tek kad je završila srednju školu, rešili smo da se vratimo ovamo. Štaviše, ona je navaljivala da dođemo. Volela je ovo mesto. Anelize je ovamo dolazila samo za raspust, ali je bila vezana za ovaj kraj. Ostalo je, kako se kaže u ovakvim slučajevima...“

„...istorija.“

Verner me je dugo netremice posmatrao.

Verner nije gledao. Verner je analizirao. Da li ste ikada videli neku pticu grabljivicu? E pa on je imao takav pogled. To se zove harizma.

„Ako stvarno želiš da uradiš ono o čemu razmišljaš, mogu da pozovem neke ljude. Posle toga treba da zaslužiš njihovo poštovanje.“

Ideja.

Već sam sve imao u glavi. Montaža. Glas koji govori tekst. Sve. *Factual*, kao i *Road Crew*, ali smešten ovde, među ovim planinama, sa ljudima iz Dolomitske gorske službe spasavanja. Znao sam da će Majk biti oduševljen. Imao sam i naslov. Znaće se *Mountain angels** i postići će veliki uspeh. Znao sam to.

Osećao sam.

„Ali moram da te upozorim. Neće biti onako kako očekuješ, Džeremaja.“

* Engl.: *Planinski anđeli*. (Prim. prev.)

Glas Zveri

1.

Nekoliko dana kasnije razgovarao sam o tome sa Anelize. Onda sam telefonirao Majku. Ne, nije šala. Da, tako je, ja sam pravi genije. Oduvek sam to znao, ali ipak, hvala ti.

Četvrtog aprila Majk se pojavio u Zibenhohu. Sa šeširom natučenim na tintaru i šalom u stilu Harija Potera oko vrata. Klara je uzvikivala: „Čika Majk! Čika Majk!“, pljeskajući rukama, onako kako je radila kad je bila sasvim mala, zbog čega je moj ortak bio silno ponosan.

Šestog aprila, uzbuđeni kao kvoterbekovi koji igraju Superboul, započeli smo snimanje *Planinskih anđela* u Pontivesu, u Val Gardeni, operativnom sedištu Dolomitske gorske službe spasavanja.

2.

Baza u Pontivesu bila je dvospratnica zaronjena u zelenilo. Moderna, udobna, čista i vrlo uredna.

Mozes Ploner, čovek koji je zamenio Venera na čelu Dolomitske gorske službe spasavanja, poveo nas je u šetnju kako bismo prikupili prve informacije i kako bi nas upoznao sa ostalim članovima ekipe. Sa ljudima koji su spasili na stotine žrtava.

Neću da krijem: bili smo uplašeni.

Pekli smo se na tihoj vatri do deset ujutru, kada se kretanje na radiju pretvorilo u jednoličan glas.

„Tata Čarli zove Dolomitsku alpsku službu spasavanja.“

Tata Čarli je značilo „komanda“.

„Ovde Dolomitska gorska služba spasavanja, reci, Tata Čarli“, odgovori Mozes nagnuvši se ka mikrofону.

„Imamo jednog turistu na istočnom obronku Sečede. Blizu planinarskog doma *Margeri*. Prijem.“

„U redu, Tata Čarli. Gotovo.“

Dok se približavao datum snimanja, u glavi sam osmislio film sa muškarcima četvrtastih brada, nalik na američke marinece, koji skaču sa jedne na drugu stranu, kao loptice u fliperu, sirenama koje urlaju, rotirajućim crvenim svetlima i nepristojnim šalama tipa: „Brže malo, curice, mrdnite dupe!“

Uzbuđenje je, međutim, bilo ravno nuli.

Ubrzo ću shvatiti zašto. Planina je poslednje mesto gde se i dalje pravi razlika između samovolje i autoriteta.

Tog 6. aprila nisam, dakle, imao vremena da budem razočaran zbog toga. Mozes Ploner se okrenuo ka Majku (sa sporošću koja me je čak izluđivala).

„Hoćeš da pođeš?“

Majk je polako ustao sa stolice. Polako je stavio *Sonijevu* kameru na rame. Prestrašeno me je pogledao i ukrcao se u ECI-35 čije su turbine brujale sve jače. Kad sam prišao ulazu u hangar, zapahnuo me je vazdušni talas, pošto su ga

pokrenule elise helikoptera koji je poletao. Gurnule su me unazad i crveni profil helikoptera ECI-35 nestao je već sledećeg trena.

Vratili su se posle tridesetak minuta. To je za ekipu Dolomitske gorske službe spasavanja bio rutinski zadatak. Helikopter je stigao na lice mesta, lekar je pregledao povredu (iščašenje), nesrećnika su ukrcali u letelicu i prevezli do bolnice u Bolcanu. ECI-35 je onda ponovo poleteo i Majk je na putu nazad doživeo vatreno krštenje u vazduhu.

„Igrali smo se *Luftwafea** i Majk je...“, zakikota se Kristof, lekar ekipe, pokazavši mi kesicu punu povračke dok je moj ortak, bled kao krpa, trčao u kupatilo.

Dobro došli u Dolomitsku gorsku službu spasavanja.

3.

Naredna dva meseca promiču u mom sećanju kao na ubrzanom filmu. Mešaju se, pre svega, lica povređenih.

Helikopter koji poleće po vidljivosti ravnoj maltene nuli i razgovor između Majka i Ismaela, pilota ECI-35 (Ismael je bio Mozesov brat; mora da su gospođa i gospodin Ploner bili ljubitelji Biblije):** „Zar nisi rekao da je za let potrebna vidljivost do dvesta metara?“

„Pa ovo i jeste vidljivost do dvesta metara. Ako zažmurim, čak i do trista, rekao bih.“

Užas u pogledu momka koji se oduzeo usled napada panike. Bol čobanina kome je lavina kamenja polomila nogu.

* Nem.: Nemačka vojna avijacija u Drugom svetskom ratu. (Prim. prev.)

** Nemački oblici imena Ismail i Mojsije. (Prim. prev.)